

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright
6. 01. 2014.

John Zerzan

Životinjski snovi

John Zerzan
Životinjski snovi
2013.

Preveo Aleksa Golijanin, 2014. <http://anarhija-blok45.net1zen.com>
John Zerzan, *Animal Dreams*. Priložio autor (neobjavljen tekst).

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

2013.

da mi se popravlja.“⁵³ Daleko od Arktika, ostaci te dimenzije uvek su mogli da se osete. Melvil je u prizoru ulješure video kolosalno postojanje bez kojeg ostajemo nepotpuni. Prisećamo se i Virdžinije Vulf i njenog pozivanja na životinjske vokabulare i odnose među vrstama.

Nešto celovito, nešto povezano, postojalo je milionima godina pre pojave vrste Homo. U nasleđe nam je preneto nešto što je Henri Beston Šijen (Sheahan) nazvao „životinjskom verom“, za koju je smatrao da je uništena s početkom Mehaničkog doba.⁵⁴ Izgubljeni smo, ali druge životinje nam pokazuju na pravi put. *One* su taj pravi put.

Nedostaje nam to stanje blaženstva, ali ipak znamo koliko je toga ugroženo. Lori Olman (Laurie Allman), o pesmi jedne mičigenske ptice: „Odmah mogu da kažem da ne zna koliko je ugrožena. Zna samo da peva, danas, na vrhu jednog mladog kanadskog bora. Kljun joj je otvoren, pun neba koje se širi iza nje.“⁵⁵

Evo i stihova Ričarda Grosmana, koji pozivaju na povratak drevnoj radosti:

*Skovaćemo
novi um
i konačno shvatiti
da je duh
životinja.*⁵⁶

I dalje smo životinje, bića ove planete, sa svim njenim izvornim porukama koje čekaju u našem biću.

⁵³ *Ibid.*, str. 10.

⁵⁴ John Nelson, „Henry Beston Sheahan“, Harvard Magazine, September-October 2013, str. 40.

⁵⁵ Laurie Allman, *Far From Tame* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996), str. 73.

⁵⁶ Grossman, *op. cit.*, „The New Art“, str. 2.

pravo na titulu gospodara prirode.“⁴⁷ Volt Vitman je dao jednostavan odgovor: „Ne govorite za kornjaču da je bezvredna samo zato što nije nešto drugo.“⁴⁸ Važno je primetiti da su ženke te koje dominiraju onim što se naziva životinjskom etologijom (karakterologijom), kao i da su daleko manje sklone da slede Kanta u njegovoj nastranoj orijentaciji.

Iluzija o ljudskoj dominaciji prirodnim svetom poprima razne oblike. Jedan od njih je pretpostavka da nam naša domišljatost donosi dugoročnu sigurnost. Zaboravljamo da nas takva orijentacija, dugoročno gledano, može dovesti u opasnost. Naše izgubljene veze, naša izgubljena svest dovela nas je u doba užasa svih vrsta. Kao što je Olaus Mjuri (Murie) jednom rekao, „U evoluciji ljudskog duha, ljude može zadesiti nešto mnogo gore od gladi“.⁴⁹

I Žak Derida je počeo da uviđa veliki značaj pitanja animalnosti za ljude, kao nečeg presudnog za „suštinu i budućnost čovečanstva“.⁵⁰ Slika slobodne životinje podstiče na sanjarenje, ona je snevačeva polazna tačka. U međuvremenu, živa stvarnost zajedništva među vrstama ipak opstaje. Ljudi iz naroda InuiPAT i GvičIn (Gwich'in), koji i dalje putuje bez mapa i određuju pravac bez kompasa, znaju da irvasi nose u svojim srcima deo njih, kao što i oni u svojim srcima nose irvase.⁵¹

Vera u neposrednost, u direktne veze, nije zamrla. „Ali pitaj zvijeri, i poučit će te; ptice nebeske pitaj, i razjasnit će ti. Ili se razgovori sa zemljom, naučić te, i ribe će ti morske pripovjediti.“ (Biblija, Jov 12: 7–8)⁵² Za vreme boravka na Arktiku, Džonatan Voterman (Jonathan Waterman) je počeo da se udaljava od te odvojenosti, od pripitomljavanja: „Prvo sam skinuo sat. Moja sposobnost da osetim različite i nepoznate mirise postala je neverovatno uznemiravajuća. Izgleda da je i sluh počeo

⁴⁷ Immanuel Kant, trans. J.C. Meredith, *Critique of Judgement* (Oxford University Press, 1952), Part 2, Section 431.

⁴⁸ Walt Whitman, *Leaves of Grass* (New York: Library of America, 2011), section 13.

⁴⁹ Navedeno u Jonathan Waterman, *Where Mountains are Nameless* (New York: W. W. Norton, 2005), str. 237.

⁵⁰ Navedeno u Leonard Lawlor, *This is Not Sufficient* (New York: Columbia University Press, 2007), str. 7.

⁵¹ Waterman, *op. cit.*, str. 212.

⁵² Početak prvog stiha je preuzet iz hrvatskog prevoda Jerusalimske Biblije, gde se eksplicitno govori o „zverima“, a ne o „stoci“, kao u prevodu Daničić-Karadžić ili u zvaničnom hrvatskom prevodu Biblije: „Zapitaj stoku, naučić te“, itd. (*Prim. prev.*)

„Da li nam je potrebno da znamo i da li uopšte možemo znati mnogo o drugim životinjama? Možda nam je najviše potrebno saznanje da bi trebalo da im se pridružimo u njihovoj nepripitomljenosti.“

„Nekada je postojao komunalni život organizama, unutar jedinstvenog ekosistema. Život se hranio životom, ali ne na destruktivan način. Čak ni danas ne bi trebalo da gubimo iz vida da je pobeda pripitomljavanja daleko od konačne. Mnoge vrste, iz različitih razloga, ostaju van njegove putanje. 'Krotitelj lavova zapravo ne kroti ništa', podseća nas Džon Harington. On mora ostati u granicama koje su povukle mačke.“

* * *

Ovo je doba bestelesnosti, u kojem naše osećanje odvojenosti od zemlje postaje sve snažnije i u kojem se od nas očekuje da zaboravimo svoju animalnost. Ali, mi smo životinje i razvijali smo se, kao i one, u skladu s drugim telesnim formama i aspektima sveta. Um i čula se razvijaju kroz telo, što je način na koji i druge životinje prenose značenja – ili je tako bilo, do početka moderniteta

Nalazimo se na samom vrhu lanca ishrane, što od nas čini jedinu životinju koja nikome nije potrebna. Hamlet je bio daleko od istine kada je ljudska bića nazvao „lepotom sveta i uzorom za životinje“.¹ Mark Tven je bio mnogo bliže: „... jedina životinja koja crveni od stida. Ili ima tu potrebu.“² Oblik života koji je verovatno najslabije prilagođen stvarnosti, s najmanjim šansama za opstanak, među najmanje deset miliona životinjskih vrsta (od čega najveći broj čine insekti). Ljudska bića spadaju i među svega nekoliko vrsta sisara koje ubijaju svoje bližnje bez povoda ili zbog ekstremne gladi.

Ljudska vrsta je jedinstvena, ali to važi i za sve druge vrste. Ne razlikujemo se od ostalih, po svemu sudeći, ništa više nego što se ostale vrste razlikuju između sebe. Neljudske životinjske vrste se po pravilu odlikuju zadivljujućom sposobnošću za ponašanje na osnovu informacija koje

¹ Navedeno u Marc D. Hauser, *Wild Minds* (New York: Henry Holt and Company, 2000), str. 70.

² Konrad Lorenz, *The Waning of Humaneness* (Boston: Little, Brown and Company, 1987), str. 70.

dobijaju od svog okruženja. To su bića instinkta, ali to smo i mi. Džozef Vud Krač (Joseph Wood Krutch) se pitao, „ko je dublje upoznat sa svetom u kojem živi?“³ Prilagođavanje na vlastiti svet je kognitivni proces. Ako se upitamo koja je vrsta najpametnija, najbolji odgovor, najverovatnije, glasi: sve.

Mislim da je Henri Beston to izrazio na divno podsticajan način: „Na njih gledamo s visine, zbog njihove nedovršenosti, zbog njihove tragične sudbine, koja im je dodelila oblik mnogo niži od našeg. I tu pravimo grešku, veliku grešku. Naime, životinje ne treba meriti po čoveku. One se kreću u svetu starijem i potpunijem od našeg, dovršene i celovite, obdarene rasponom čula koji smo mi ili izgubili ili ga nikada nismo ni stekli, živeći s glasovima koje mi nikada nećemo čuti.“⁴

Negde tokom osamdesetih, poznao sam osobu koja je svoje izvanredne antiautoritarne tekstove i letke potpisivala sa „70 životinja“. Od tada, ta vrsta poistovećivanja nije prestala da me očarava. Dugo prisutna zabrana takvog čina, kao i onog najvećeg greha, antropomorfizma, nameće se u prilično drugačijem duhu. U nastojanju da se ta strašna greška ispravi, dolazimo do toga da „majmun ne može da pobesni: on ispoljava agresivnost. Ždral ne može da oseća naklonost; on pokazuje udvaračko ili roditeljsko ponašanje. Gepard se ne plaši lava; on pribegava bekstvu (*flight behavior*)“.⁵ Zašto u tom reduktivnim pristupu ne bismo išli još dalje i prosto izbacili životinje iz svog rečnika? To se već dešava, ako je *Oksfordski rečnik za mlade* (Oxford Junior Dictionary) neki pokazatelj. Izdanje iz 2009. je donelo neke nove tehno-izraze, kao što su Twitter i mp3, dok su imena raznih životinja, vrsta drveća, itd., izbrisana.⁶ Najzad, deca (i ostali) imaju sve manje dodira s prirodom.

Ali, nema zamene za direktan dodir sa živim svetom, ako još uvek treba da spoznamo šta znači biti živo biće. Naš svet se sužava i isušuje, odsečen

granica između pripitomljenog i nepripitomljenog se zamućuje. Skoro sve zahteva nekakvo upravljanje, sve do oksimorona kao što je „upravljanje divljinom“ (wildlife management). Sada smo u stvari ušli u novo doba pripitomljavanja, uključujući i nezabeleženu eskalaciju kontrolisanog životinjskog razmnožavanja, u poslednjih nekoliko decenija.⁴²

Potpuno nebiocentrični, humanistički mit o besmrtnosti deo je etosa pripitomljavanja; njegovi rituali su fokusirani na žrtvovanje, a ne na slobodu života pre pripitomljavanja. Frojgov edipovski model porodice plod je pripitomljavanja kroz koje su prošli i životinje i figura oca. Lakanove formulacije često dolaze iz zapažanja o zatočenim životinjama, kao što se i pojmovi „objekta“⁴³ ili „stalne pretnje“ Julije Kristeve u osnovi pozivaju na čin pripitomljavanja. Ali, nepripitomljeni ne učestvuju u asimilaciji u pokorenu celinu, u frojgovskom ili nekom drugom smislu.

Nekada je postojao komunalni život organizama, unutar jedinstvenog ekosistema. Život se hranio životom, ali ne na destruktivan način. Čak ni danas ne bi trebalo da gubimo iz vida da je pobeda pripitomljavanja daleko od konačne. Mnoge vrste, iz različitih razloga, ostaju van njegove putanje. „Krotitelj lavova zapravo ne kroti ništa“, podseća nas Džon Harington.⁴⁴ On mora ostati u granicama koje su povukle mačke.

„Skoro sve u vezi s kitovima je opičinjavajuća misterija“, zaključila je Dajen Akerman (Diane Ackerman).⁴⁵ Vendel Beri (Wendell Berry) citira svoju kćerku u pesmi *Neviđenoj životinji*: „Nadam se da negde postoji neka životinja koju još niko nije video. I nadam se da je nikada niko neće ni videti.“⁴⁶ Da li nam je potrebno da znamo i da li uopšte možemo znati mnogo o drugim životinjama? Možda nam je najviše potrebno saznanje da bi trebalo da im se pridružimo u njihovoj nepripitomljenosti.

Kant je napravio strahovitu grešku kada je govorio o ljudskoj superiornosti. „Kao jedino biće na zemlji obdareno spoznajom, on svakako polaže

³ Aldo Leopold, *A Sand County Almanac* (New York: Ballantine Books, 1976), str. 83.

⁴ Henry Beston, *The Outermost House* (New York: St. Martin's Griffin, 2003), str. 25.

⁵ Jeffrey Moussaieff Masson i Susan McCarthy, *When Elephants Weep* (New York: Delacorte Press, 1995), str. 34. Među delima koja ukazuju na pomak od anti-antropomorfizma nalaze se i Ruth Rudner, *Ask Now the Beasts* (New York: Marlowe & Company, 2006) i *How Forests Think* (Berkeley: University of California Press, 2013).

⁶ Eoin O'Carroll, „Oxford Junior Dictionary Dropping 'Nature' Words“, *Christian Science Monitor*, February 9, 2009.

⁴² Clive Roots, *Domestication* (Westport CT: Greenwood Press, 2007), str. xii.

⁴³ Prelazno stanje između objekta i subjekta, u razvojnoj teoriji Julije Kristeve. Videti pojmove *object* i *abjection*. (Prim. prev.)

⁴⁴ Navedeno u Lane, *op. cit.*, str. 125.

⁴⁵ Diane Ackerman, *The Moon by Whale Light* (New York: Random House, 1991), str. 112.

⁴⁶ Wendell Berry, „To the Unseeable Animal“, navedeno u Ann Fisher-Wirth and Laura-Gray Street, eds., *The Ecopoetry Anthology* (San Antonio TX: Trinity University Press, 2013), str. 178.

Toroove reči iz 1859. zvuče još istinitije: „Izgleda da u Americi još nijedan čovek nije umro; naime, da biste umrli, prvo morate živeti.“³⁷ Moglo bi se dodati da nisu ljudi ti koji znaju kako se umire, već životinje.

Kao da su svega toga bili svesni, ljudi su krenuli da se svete nekim probranim vrstama. Pripitomljavanje je vrsta smrti, svođenje životinjske vitalnosti na stanje potčinjenosti. Kada se životinje kolonizuju i prisvoje, i pripitomljeni i pripitomljivači prolaze kroz kvalitativnu redukciju. To je ona poslovična „najveća greška u ljudskoj istoriji“, za obe strane. Direktne žrtve, koje su nekada bile u stanju da se same staraju o sebi, gube na autonomiji, slobodi kretanja, veličini mozga i onome što je Krač nazvao „herojskim osobinama“.³⁸

Domaća svinja je ljudska tvorevina skoro isto koliko i seljakov traktor. Samo je treba uporediti s divljom svinjom. Divlje znači slobodno. Prema Džonu Mjuru, divlje ovce predstavljaju stanje pre Pada; nasuprot tome, kaže on, „Ako je domaća ovca neki pokazatelj, onda je čovekovo delo bilo degradirajuće, kako za njega za samog, tako i za njegove podređene.“³⁹ Nivo savršenstva neke životinje, prema Ničeu, mogao se meriti time „koliko su bile divlje i snažne da se odupru pripitomljavanju“.⁴⁰ U kontekstu opšteg potčinjavanja, Dejvid Najbert naziva tu instituciju „domesekracijom“⁴¹ a ne iznenađuju ni primedbe zbog toga što se za divlje i domaće pripadnike neke vrste koriste iste reči.

Industrijalizam je, naravno, doneo daleko gori život, u masovnim razmerama, masovnu bedu, zbog ishrane masovnog društva. Zoološki vrtovi i morski parkovi su pokazatelji daljeg porobljavanja, pravi dodatak opštem zatočeništvu. Kako se nefabrikovani, nemasifikovani svet povlači,

³⁷ Henry David Thoreau, *The Journal, 1837–1861*, ed. Damion Searls (New York: New York Review of Books, 2009), str. 585 (beleška od 22. oktobra 1859).

³⁸ Krutch, *op. cit.*, str. 102.

³⁹ Michael P. Cohen, *The Pathless Way: John Muir and American Wilderness* (Madison: University of Wisconsin Press, 1984), str. 173, 176.

⁴⁰ Jennifer Ham, „Taming the Beast“, navedeno u Jennifer Ham and Matthew Senior, eds., *Animal Acts* (New York: Routledge, 1997), str. 158.

⁴¹ David A. Nibert, *Animal Oppression and Human Violence: Domeseccration, Capitalism, and Global Conflict*, Columbia University Press, 2013. *Domeseccration*: od *domestication* i *deseccration* (skrnavljenje). „*Domeseccracija* je sistematska praksa nasilja kojom se društvene životinje porobljuju i biološki menjaju, što za ishod ima postvarenje, potčinjavanje i ugnjetavanje.“ (D. A. Nibert)

od životinjske kulture, od oblasti tog zajednički usvajanog ponašanja. Od onoga što je Jakob fon Ikskul (Jacob von Uexküll, 1864–1944) nazvao *Umwelt*, univerzum znan svakoj vrsti. Trebalo bi da budemo otvoreni za zajedništvo naših korena, kao i za postojeći neljudski živi svet.

Amfibije postoje već 300 miliona godina; ptice nekih 150 miliona. Vilini konjici uzimaju od biosfere isto koliko i pre 100 miliona godina, dok vrstu Homo, koja ne postoji duže od 3 miliona godina, čine životinje koje – od početka pripitomljavanja i civilizacije – nikada nisu zadovoljne, koje stalno slede neke nove prohteve.

Zar priroda nije tu zbog sreće svih vrsta, a ne samo jedne?⁷ Osećamo nešto slično tome, dok u vakuumu civilizacije tragamo za oazama divljine. „Nada“ je stvorenje s krilima“, pisala je Emili Dickinson.⁸

Uglavnom smo izgubili osećaj za prisustvo ili auru životinja, za bića koja svoja tela ispunjavaju tako celovito, tako potpuno. Ljudi iz tradicionalnih, urođeničkih kultura nisu izgubili tu svest. Oni osećaju da su u srodstvu sa svime što je živo. Neke od tih veza ostale su i kod nas i mogu se prepoznati u nekim malim stvarima – na primer, u našoj instinktivnoj ljubavi prema pesmi ptica.

Nije sve med i mleko ni u neljudskom domenu, naročito u ovom uzdrmanom i poremećenom svetu. Silovanje je primećeno i kod orangutana, delfina, foka, muflona, divljih konja i nekih ptica, iako ni kod jedne od tih vrsta ono nije norma.⁹ Ali čak i u životinjskim društvima s jasnom dominacijom mužjaka, ženke po pravilu ostaju samodovoljne i odgovorne za sopstveno izdržavanje, za razliku od većine ljudskih (pripitomljenih) društava. U stvari, u nekim grupama, ženke se staraju o svima. Na primer, lavice ponosno idu u lov.¹⁰ Svako krdo losova predvodi neka ženka, obdarena mudrošću jednog kojota, vuka, risa, kuguara i ljudskog bića. Takođe,

⁷ Ružan primer suprotnog viđenja dolazi od komunistkinje Oksane Timofejeve (Oxana Timofeeva), *History of Animals: An Essay on Negativity, Immanence and Freedom* (Maastricht: Jan van Eyck Academie, 2012), s predgovorom Slavoj Žižeka. Timofejeva osuđuje prirodu zbog otpora koji pruža tehnologiji, dok u sito vreme, bizarno, o životinjama govori kao o prirodnim komunistima! Videti str. 146–147.

⁸ Navedeno u Susan Hanson, *Icons of Loss and Grace* (Lubbock: Texas Tech University Press, 2004), str. 182.

⁹ Masson and McCarthy, *op. cit.*, str. 140.

¹⁰ Barbara Noske, *Humans and Other Animals* (London: Pluto Press, 1989), str. 115.

mnogi smatraju da se neljudska bića mogu pojedinačno razlikovati, kao i mi. Diliya Akeli je zaključila da „majmuni i čovekoliki majmuni variraju u svojim naravima isto koliko i ljudska bića“,¹¹ dok je Bari Lopez pisao o „upadljivo različitim individualnim osobinama“ vukova.¹² Ali, među mnogim nepripitomljenim životinjama primećuje se i odsustvo starih, onemoćalih i uginulih životinja. Pitamo se kako tu deluje „lanac ishrane“, da li to znači da vukovi ubijaju samo one životinje koje su ionako pri kraju – stare, bolesne, povređene? Prema Lopezu, to bi se moglo grubo zaključiti.¹³

Hijerarhija i dominacija među životinjama je stara pretpostavka, često potpuno neutemeljena. Na ideju da je među njima obično, ako ne i uvek, prisutan neki „hijerarhijski poredak“, došao je jedan norveški student zoologije, 1922 (Thorleif Schjelderup-Ebbe, 1894–1976). Njegova teorija je nastala na osnovu posmatranja domaćih kokoški iz njegovog dvorišta, da bi se onda proširila u oblasti proučavanja životinja, kao zaraza. To je klasičan primer projekcije pripitomljenog ljudskog sveta, u kojem su hijerarhija i dominacija zaista pravilo. Ali njihovu navodnu univerzalnost obara činjenica da se „hijerarhijski poredak“ domaće živine ne sreće u divljim jatima.

Isto tako pogrešna bila je frejdovska paradigma o ubilačkom rivalstvu između očeva i sinova kao prirodnom stanju. Ona je problematična već u slučaju ljudi; još više, u odnosu na neljudska bića. Mason i Makarti (Masson i McCarthy) pišu da očevi među zebra, kivi, dabrovima, vukovima i mungosima prihvataju svoje potomstvo i pokazuju veliku naklonost prema njemu.¹⁴ Južnoamerički vunasti majmuni pauci (muriqui), mušjaci i ženke, neagresivni su, tolerantni i kooperativni. Članak Stiva Kempera (Steve Kemper), „Zabranjen pristup alfa mušjacima“, bavi se istraživanjima majmuna paukova Karen Strier, koja podrivaju uvreženo viđenje muških primata.¹⁵ Kod azijskih gibona, primata koji žive

Pesnik Ričard Grosman (Richard Grossman) je verovao je da je istina „put koji se sam otkriva“.³¹ Žak Lakan je u orijentaciji prema predstavljanju video nedostatak; životinje ne pate od tog nedostatka, koji čini ljudski subjekt. U srcu prirode, pisao je Džozef Vud Krač, nalaze se vrednosti „koje jezik još nije dosegao“; dodao je i da se lepota ždralova nalazi „s one strane potrebe za rečima“.³²

Dugo sam se pitao kako to da nas toliko mnogo životinja gleda u oči? Šta time hoće da kažu? Gavin Maksvel (Maxwell) je uživao u „začudeno radoznom“ pogledu kanadskog morskog praseta (porpoise; Phocoenidae),³³ dok je knjiga Dajen Fosi, *Gorile u magli* (Diane Fossey, *Gorillas in the Mist*, 1983) puna primera gorila i ljudi koji zure jedni u druge s poverenjem. Džon Mjur je pisao o Stikinu, psu sa Aljaske, s kojim je preživeo jednu opasnu situaciju: „Snaga njegovog karaktera leži u očima. Izgledale su stare kao planine – i isto toliko mlade, isto toliko divlje.“³⁴ Džona Lejna (John Lane) su privukle oči aligatora, što je bilo „nezaboravno iskustvo. Njihove crne oči su bile mirne kao da zure kroz milione kilometara ili godina.“³⁵

Možda se tu može naučiti još nešto, od tih direktnih prozora, od te otvorenosti i neposrednosti, umesto kroz verovatno nerešiva pitanja o svesti i jeziku. I kada bismo nekako mogli da gledamo tim očima, da li bismo onda zaista videli sebe?

Oči su ogledalo neposredne otvorenosti. Ovde možemo spomenuti i smrt, kao možda poslednje neposredno iskustvo ili svakako jedno od njih. Loren Ajzli (Loren Eiseley) je, kada se i sama bližila svom kraju, osetila da divlja bića umiru „bez pitanja, bez znanja o milosti univerzuma, znajući samo sebe i svoj vlastiti put ka kraju.“³⁶ U knjizi Ernesta Setona-Tompsona, *Biografija jednog grizlija* (E. Seton-Thompson, *Biography of a Grizzly*, 1901), rečeno je mnogo toga o smrti. Danas smo udaljeniji nego ikada od realnosti smrti – kao i od životinja. Kako se naši životi sužavaju,

¹¹ Vera Norwood, *Made from this Earth* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1993), str. 235.

¹² Barry Lopez, *Of Wolves and Men* (New York: Scribner Classics, 2004), str. 18.

¹³ *Ibid.*, str. 55.

¹⁴ Masson and McCarthy, *op. cit.*, str. 72.

¹⁵ Steve Kemp, „No Alpha Males Allowed“, *Smithsonian*, September 2013, str. 39–41.

³¹ Richard Grossman, „The Truth“, *Animals* (Minneapolis: Zygote Press, 1983), str. 421.

³² Leopold, *op. cit.*, str. 102.

³³ Gavin Maxwell, *Ring of Bright Water* (Boston: Nonpareil Books, 2011), str. 45

³⁴ Edwin Way Teale, *The Wilderness World of John Muir* (Boston: Houghton Mifflin, 1954), str. 281.

³⁵ John Lane, *Waist Deep in Black Water* (Athens: University of Georgia Press, 2002), str. 49.

³⁶ Loren Eiseley, *The Night Country* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1997), str. 173.

Naše shvatanje samosvesti, iako krajne maglovito, postalo je zlatno merilo za vrednovanje neljudskih bića. Drugi granični kriterijum je jezik: da li smo jedina vrsta koja ga poseduje? I te dve odrednice obično idu zajedno, kao pretpostavka da se svest može izraziti samo kroz jezik. U iskušenju smo da jezik vidimo kao objašnjenje svesti, da se pitamo da li se o svesti može govoriti samo kod bića koja se služe jezikom. Zaista je teško zamisliti stanje naših umova bez oslonca u jeziku. Ali, ako je jezik jedina osnova misaonog poretka, onda bi neljudske životinje živele u potpuno neuređenom svetu.

Vukovi, psi, delfini, slonovi, kitovi, da navedem samo neke, imaju raspon glasovnih promena sličan ljudskom. „Pesme“ grbavih kitova su složene forme kulturnog izražavanja na velikim udaljenostima. U celini gledano, moguće je da je životinjski zov više stvar činjenja, a ne značenja.

Ako pogledamo simboliko značenje, koje se smatra karakterističnim za našu vrstu, videćemo da ono ne postoji među našim životinjskim saputnicima. U svom prirodnom stanju, papagaji nikada ne oponašaju ljudski glas; vrste za koje je primećeno da to rade u zatočeništvu, to nikada ne rade u divljini. Primati trenirani da koriste jezik nikada to ne rade kao ljudi. Herbert Teras (Terrace), nekada ubeđeni istraživač jezika čovekolikih majmuna, postao je jedan od najžešćih kritičara te pretpostavke. Pokušaj da se „izvuče nekoliko mrvica jezika od šimpanze koji očekuje nagradu“, ne donosi ništa naročito značajno, kaže Teras.²⁸

Životinje ne rade ono što ljudi rade pomoću jezika, naime, ne prave simbole koji zamenjuju stvari.²⁹ Kao što kaže Tim Ingold, „one ne pokrivaju tok iskustva konceptualnom rešetkom i, samim tim, ne dešifruju to iskustvo u obliku simbola.“³⁰ Zadržavajući bogatstvo signala, najrazličitijih vrsta, nije isto što i simbolizacija. Kada neko stvaranje pokazuje svoje namerne postupke, ono to čini bez potrebe da ih opisuje, da ih predstavlja.

²⁸ Navedeno u Stephen Budiansky, *If a Lion Could Talk* (New York: Free Press, 1998), str. 45.

²⁹ Kelly Oliver, *Animal Lessons: How They Teach Us to be Human* (New York: Columbia University Press, 2008), str. 186.

³⁰ Tim Ingold, *Evolution and Social Life* (New York: Cambridge University Press, 1986), str. 311.

u parovima, mušjaci mogu ostati sa svojim partnerkama dugo posle završetka seksualne aktivnosti.¹⁶

Džon Mjur (John Muir) je opisao kako je jedna guska napala lovca da bi zaštitila svog ranjenog partnera: „Nikada ranije nisam pomislio da bi divlja guska mogla biti opasna ili sposobna za tako plemenitu, samopožrtvovanu odanost.“¹⁷ Divlje guske se pare monogamno, tokom celog života.

Među ljudskim bićima široko su rasprostranjene društvene crte kao što su roditeljska briga, zajednička potraga za hranom i uzajamna dobrota ili uzajamna pomoć. Meri Midžli (Mary Midgely) uopšteno govori o „njihovoj prirodnoj sklonosti ka ljubavi i uzajamnom poverenju“.¹⁸ Takođe, ka ljubavi i poverenju prema drugima, kao što su ljudska bića, do tačke da se ona i neguju. Žak Graven (Jacques Graven) iznosi zapanjujuće primere dece koju su usvojili vukovi, medvedi, gazele, svinje i ovce.¹⁹

U svojoj neodoljivoj knjizi *Desert Solitaire*, uvek svadljivi Edvard Ejbi pomišlja da žabe čiju je pesmu slušao, to rade iz raznih praktičnih razloga, „ali i iz spontane ljubavi i razdraganosti“.²⁰ N. Dž. Beril (Norman John Berrill) izjavljuje: „Biti ptica znači biti živ na intenzivniji način nego bilo koje drugo živo biće, uključujući i čoveka. . . one žive u svetu u kojem postoji samo sada i koji je najčešće ispunjen radošću.“²¹ Džozef Vud Krač je smatrao da naša sposobnost za radost atrofira. Životinjama je, primećuje on, „radost mnogo važnija i pristupačnije nego nama.“²²

Izgleda da u poslednje vreme razne vrste neljudske inteligencije počinju da se uvažavaju više nego ranije. Dokumentarni film Džona Hoptasa i Kristin Samjueslon (John Haptas, Kristine Samuelson), *Tokyo Waka*, iz 2013, posmatra snalažljive gradske vrane. Kako, na primer, koriste kljunove da bi grane oblikovale u kuke kojima skidaju larve s drveća.

¹⁶ Noske, *op. cit.*, str. 116.

¹⁷ John Muir, *The Story of My Boyhood and Youth* (Boston: Houghton Mifflin, 1912), str. 151.

¹⁸ Mary Midgely, *The Ethical Primate* (New York: Routledge, 1994), str. 131.

¹⁹ Jacques Graven, *Non-Human Thought* (New York: Stein and Day, 1967), str. 68.

²⁰ Edward Abbey, *Desert Solitaire: A Season in the Wilderness* (New York: Ballantine Books, 1971), str. 157.

²¹ Joseph Wood Krutch, *The Great Chain of Life* (Boston: Houghton Mifflin, 1956), str. 224.

²² *Ibid.*, str. 227.

Godine 2002, jedna vrana iz Nove Kaledonije, po imenu Beti, bila je, prema jednom istraživaču sa Oksfordskog Univerziteta, proglašena za prvu životinju koja je napravila alatku za određeni zadatak, bez probe i greške, što primati očigledno tek treba da postignu. Prema Dž. H. Vilijamsu (J. H. Williams), ponašanje slonova „uvek ukazuje na inteligenciju koja pronalazi odgovarajuća rešenja za teškoće“.²³

Još više iznenađuju nova saznanja o onim životinjama za koje obično mislimo da se nalaze još niže u „lancu ishrane“. Katrin Harmon Keridž (Katherine Harmon Courage) je ukazala na do sada nepoznate sposobnosti oktopoda. „Može da pronađe izlaz iz lavirinta, da otvara tegle, koristi alatke. Izgleda da čak ima i neku vrstu sofisticiranog unutrašnjeg života.“ Keridž dalje izjavljuje da oktopod „ima mozak drugačiji od skoro svakog stvorenja koje bismo mogli smatrati inteligentnim“.²⁴ Odatle sve veće zanimanje za „hladnokrvnu inteligenciju“, s nedavnim istraživanjima koja su otkrila da mozak gmizavaca nije tako nerazvijen kao što smo mislili. Gušteri i kornjače, na primer, pokazuju zadivljujuću sposobnost za rešavanju problema.²⁵

Žak Graven je bio zapanjen kada je shvatio da se metod za traženje izlaza iz lavirinta „jedne bubašvabe jedva razlikovao od metoda pacova“, i da se zadivljujuća dostignuća sisara „sreću ponovo, u skoro identičnom obliku, kod insekata“.²⁶ Kada je reč o lavirintima i sličnim „zadacima“, treba dodati da se u kontrolisanim, laboratorijskim eksperimentima, bez obzira o kojoj je vrsti reč, može doći do vrlo malo važnih istina.

Pamćenje je za mnoga živa bića važna pomoć u preživljavanju. Radovi zoologa Tecura Macuzave (Tetsuro Matzuawa) pokazuju da šimpanze imaju daleko bolje pamćenje od ljudi.²⁷ Zrikavci imaju slušni raspon mnogostruko veći od našeg. Pčele mogu da vide ultraljubičastu svetlost, koja je za nas nevidljiva. Parazitske osice (Ichneumonoidea) mogu da osete miris kroz čvrsto drvo. Monarh leptir (*Danaus plexippus*) ima čulo ukusa

²³ J. H. Williams, *Elephant Bill* (London: Rupert Hart-Davis, 1950), str. 58.

²⁴ Katherine Harmon Courage, „Alien Intelligence“, *Wired*, October 2013, str. 84.

²⁵ Emily Anthes, „Coldblooded Does Not Mean Stupid“, *New York Times*, November 19, 2013, str D1, D5.

²⁶ Graven, *op. cit.*, str. 127.

²⁷ Justin McCurry, „Chimps Are Making Monkeys Out of Us“, *The Observer*, September 28, 2013.

dvesta hiljada puta osetljivije od ljudskog jezika. Balegari se u svom kretanju orijentišu prema Mlečnom putu. Četvoronožne životinje, one bez potkovića, verovatno uspevaju da uhvate razna isijavanja i vibracije koje su za nas izgubljene. Šta je s psima i mačkama, kućnim ljubimcima, koji se nađu stotinama kilometara daleko od svojih domova, a opet nekako pronadu put do njih? U mnogim takvim slučajevima možemo se pozvati samo na neku vrstu telepatije.

Još mnogo toga bi se moglo reći o darovima životinja. Ili o njihovoj igri. Nema ničeg „antropomorfičnog“ u zapažanju da se životinje igraju. Pogledajmo samo udvaranje kod ptica. Jednom sam u zoru posmatrao predivni ples kanadskih ždralova. Njihov ples je nadahnuo bezbrojna ljudska društva. Šta je s divljim guskama, pred čijom nenadmašnom gracioznošću, elegancijom i posvećenošću mi, ljudska bića, možemo samo da se postidimo?

Pojedinačne životinje iz mnogih vrsta pokazuju svest o razlici između „sebe“ i „drugog“. Pripadnik jedne vrste uvek može da prepozna drugog pripadnika iste vrste. Ta vrsta samoprepoznavanja je očigledna. Drugi slučaj predstavljaju grizliji, koji se kriju od pogleda ljudi i drugih živih bića. Prisutna je svest da se celo telo – ili „sebstvo“, ako hoćete – mora sakriti.

Ali, da li neljudska bića shvataju da su „sebstva“? Da li su samosvesna na taj način da shvataju svoju smrtnost? Mnogi ukazuju na taj navodni nedostatak samorefleksije i od njega prave glavnu liniju podele između ljudi i ostalih životinja. Pčele koriste znake, ali nisu toga svesne. Međutim, na osnovu čega pretpostavljamo šta pčele ili druge životinje znaju ili ne znaju? Šimpanze i orangutani se prepoznaju u ogledalu, ali ne i gorile. Šta to tačno govori?

Ima mnogo nerešenih pitanja, u stvari, ne možemo da odgovorimo ni na pitane koliko je svesno ili nesvesno ljudsko ponašanje, naročito u svetlu činjenice da je svest kod nas nešto potpuno neuhvatljivo. Složeni, svestrani i adaptivni odgovori koje vidimo kao pravilo među živim bićima na ovoj planeti, mogu, ali i ne moraju biti vođeni samosvešću. Ali, samosvest verovatno nije isključiv fenomen, u smislu „sve ili ništa“. Razlike između ljudskih i ostalih živih bića nisu radikalne; one su verovatno više stvar stepena. Još važnije, mi čak ne možemo ni da pojмимо svesnost drugačiju od naše.